

Dr. Ladislav Bognar

BAJKA U MIROVNOM ODGOJU

Sažetak

Bajke su važan dio djetinjstva, ali one su i odraz kulture u kojoj su nastale. Mirovni odgoj usmjeren je na promjene u kulturi koja stalno proizvodi ratove. Tradicionalne bajke koje stoljećima slušaju evropska djeca nemoguće je eliminirati, ali ih je moguće kritički iščitavati i tako kritički propitivati i vrijednosni sustav na kojem počiva društvo u kojem su nastale.

Važnost bajke

Djeca bajke shvaćaju vrlo ozbiljno i teško im je razlikovati stvarnost od priče. Kad moj četverogodišnji unuk na kazališnoj predstavi za djecu pita - Da li je to pravi brod? i Da li je to prava oluja? on se tek polako uči razlikovati bajku od zbilje i za to mu treba dosta napora. Taj posebni napor koji djeca čine u razlikovanju bajke od stvarnosti nama odraslima izgleda smiješno, ali za djecu je to očito mali podvig. U našoj racionalnoj kulturi mi ne pridajemo dovoljno važnosti pričama smatrajući da one samo čine nekakav ukras života i sadržaj dokolice. Jerome Bruner (2000.) kaže kako su povijest, humanističke znanosti i književnost smatrali "mekanim znanostima" i ne naročito ozbiljnim disciplinama:

"I dok su 'mačo' profesori prirodnih znanosti omalovažavali 'mekane predmete', Europa je ponovno odmarširala u rat – i tako uživo odigrala povijesno socijalne studije i književne priče za koje se smatralo da samo 'obogaćuju um'. Nije moguće da ne možemo bolje razumjeti sebe i svoja posrtanja. Bojni otrov i Debela Berta možda su smrtonosni plodovi znanosti, ali poriv da ih se upotrijebi potekao je iz naših priča. Pa zar ne bismo trebali bolje razumjeti njihovu moć, vidjeti kako se priče i povijesni prikazi poklapaju i što je to u njima a što potiče ljude ili da žive zajedno ili da jedni druge sakate i ubijaju?" (Bruner, 2000. str. 100.)

Analizom priča u našim osnovnoškolskim čitankama prije rata, u kojem smo nažalost imali prilike sudjelovati, došli smo do podatka da su mnoge od njih govorile o ratu neke doduše negativno, ali velika većina (čak njih 73%) pozitivno.¹ Možda ipak priče nisu tako bezazlene kako to obično mislimo.

Bajke kao izraz evropske kulture

Kad je Charles Perrault u 17. stoljeću objavio poznate dječje bajke on ih je samo uveo u pisanu književnost, a one su već stoljećima bile prisutne u usmenoj predaji. Uostalom talijanski pisci (Staparola i Basile) učinili su to jedno stoljeće ranije. A kad su Jacob i Wilhelm Grimm izdali svoje "Bajke za djecu i dom" Crvenkapica, Pepeljuga, Ivica i Marica, Snjeguljica, Vuk i sedam kozlića, Trnoružica, Mačak u čizmama i mnogi drugi likovi iz bajki postali su trajna svojina evropske kulture.

---

¹ Bognar, L. (1996.) **Orientation to Peace and War in Reading Books of Croatian Primary Schools**, Education for Human Rights from Vision to Reality, Congres Report, Lillehamer, Norway, str. 73-79.

Danas bez pretjerivanja možemo reći da gotovo i nema osobe u Evropi koja nije odrastala uz likove iz ovih bajki.

Ove bajke dijelom su izraz kulture u kojoj su nastale i u kojoj tako dugi niz vjekova egzistiraju. One prikazuju odnose među ljudima, između ljudi i prirode, one nose sustav vrijednosti na kojem je izgrađena ta kultura. No, bajke isto tako utječu i na promjene u kulturi, na sustav vrijednosti koji se uvijek nanovo propituje, na odnose među ljudima, na rješavanje sukoba.

U priči Crvenkapica djeca se poistovjećuju s nejakom djevojčicom i bakom koje ugrožava proždrljivi vuk. Vuk je simbol zla i nasilja i u mnogim drugim pričama. U svim tim pričama vuk biva najokrutnije kažnjen. Sjetimo se rezanja trbuha i vađenja kozlića, punjenja trbuha kamenjem i šivanja kako bi umro na što okrutniji način (gušeci se u bunaru). Ovakvih grozomornih scena u svim izdanjima ovih priča ima u izobilju. Vuk je tako kroz priče europske djece postao najokrutnija zvijer koja ugrožava ljude. Nakon višestoljetnog pričanja takvih priča vukovi su u Evropi gotovo iskorijenjena vrsta. Postoje još samo neki primjerci u kavezima. U stvarnosti nije vuk ugrožavao Crvenkapicu nego Crvenkapica vuka. U ovoj priči simbolički je izražen odnos evropskog čovjeka prema prirodi kojom je težio ovladati. Čovjek je to učinio, ali time je ozbiljno ugrozio prirodu pa time i uvjete vlastitog opstanka.²

U priči "Ivica i Marica" djeca se upoznaju s pojmom "vještica". To je obično starija i samim time ne osobito lijepa žena koja jede malu djecu (u priči vještica hrani Ivicu kako bi ga mogla pojesti). Vrijeme vještica u Evropi je trajalo od 13. do kraja 18. stoljeća i većina njih je završila u vatri baš kao i ova iz priče. I u drugim pričama javljaju se ženske osobe kao izvor zla: u "Trnoružici" zla vila vretenom uzrokuje smrt (koja se pretvara u stogodišnji san), u "Snjeguljici" imamo "zlu maćehu" i vješticu u istoj osobi, a u "Pepeljugi" to je samo "zla maćeha" koja zagorčava život nesretnoj djevojčici. Teško je reći u kakvom su odnosu ove priče s lomačama na kojima su žive izgorjele mnoge žene, u kakvom s neravnopravnim položajem žena u evropskom društvu gdje su većinom tek u 20. stoljeću dobile pravo glasa (najkasnije u Švicarskoj tek 1971.), ali možemo pretpostaviti da priče i ovdje nisu baš potpuno nedužne.

Kritika bajki

Ako bismo ove priče kritizirali s polazišta filozofije mirovnog odgoja onda bismo trebali prvo ukazati na podjelu na dobre i zle pojedince, na podjelu na one koji su u pravu i one koji nisu u pravu, što sve u stvarnosti ne postoji. Mogli bismo reći da su priče tendenciozne. Dobro u pričama uvijek pobjeđuje zlo, a ono biva često vrlo okrutno kažnjeno. Nasilje time postaje opravdano iako ono dovodi u pitanje dobrotu koja se tako okrutno osvećuje. Evo nekih primjera nasilja iz naših poznatih bajki:

U Perraultovoj verziji "Trnoružice" kraljevićeva majka, nakon što je on oženio Trnoružicu i s njom imao dvoje djece, želi da joj djecu prirede za ručak kako bi ih pojela. Budući da to nisu učinili... "od bijesa što su je prevarili, odmah ujutro, tako strašnim glasom da su svi od njega zadrhtali, zapovijedi da donesu u sredinu predvorja veliku bačvu, napune je krastačama, gujama, bjelouškama i zmijama, pa da među njih bace kraljicu s djecom i upravitelja sa ženom i služavkom; zapovjedila je da ih vezane dovedu." (Perrault, str. 13.)

U Grimmovoj priči "Tri čovječuljka u šumi" zla maćeha biva kažnjena tako da se "strpa u bačvu, iznutra načičkanu čavlina, pa onda se bačva gurne nizbrdo u rijeku... (Kralj) naloži da se donese takva bačva i u nju ugura

² Studenti učiteljskog studija pod vodstvom dr. Anđelke Peko upravo na tu temu izdali su "Suvremenu Crvenkapicu" 1996.

maćeha s njenom kćeri. Zatim u utor umetnu dno i tako zatvorenu bačvu pustiše nizbrdo, te se otkotrlja u rijeku." (Grimm, str. 43.)

"Opaku svekrvu osudiše i staviše u bure puno vrela ulja i otrovnih zmija, i ona tako umrije ružnom smrću." (Grimm, str. 63.)

U "Pepeljugi" jedna polusestra reže palac na nozi kako bi ugurala nogu u cipelu, a druga komadić pete. "Kad je trebalo slaviti svadbu, dođoše neiskrene polusestre da se dodvore i da s Pepeljugom sreću dijele. Kad su zaručnici pošli u crkvu, bila je najstarija s desne, a najmlađa s lijeve strane i golubice isključuju svakoj po jedno oko. A kad su izlazile i crkve, bila je najstarija s lijeve, a najmlađa s desne strane i golubice isključuju svakoj drugo oko. I tako su za svoju zlobu i neiskrenost bile kažnjene sljepoćom za cijeli život." (Grimm, str. 87, 88.)

Priča o Snjeguljici ovako završava: "Nato ta zločesta žena opsuje nešto ružno i spopane je takva tjeskoba da ne znade što će. Prvo ne htjede na svadbu; ali kako bijaše radoznala, ipak ode da vidi mladu kraljicu. Čim stupi u dvoranu prepozna Snjeguljicu i od silnoga straha bude kao skamenjena. Ali već joj u dvoranu kliještima donesoše usijane željezne papuče, staviše ih pred nju i ona morade u njima plesati, sve dok mrtva ne pade na zemlju." (Grimm, str. 141.)

U priči "Braco i seka" vještica i njezina kći izvedene su pred sud i osuđene: "Kćer odvedoše u šumu te je razderaše divlje zvijeri, a vješticu baciše u vatru te je izgorjela." (Grimm, str. 153.)

Da li je to slučajno da ratne okrutnosti, mučenja i zločini, kojih smo svjedoci u određenim vremenskim razdobljima, tako neodoljivo podsjećaju na nasilja iz bajki na kojima su odrastali njihovi počinitelji. Evo i na početku 21. stoljeća na evropskom tlu, tu oko nas, vade iz bunara tijela okrutno usmrćenih ljudi. Bajke su još jednom (tko zna koji put) doživjele svoje ostvarenje.

U svim pričama javljaju se određeni sukobi, ali u njima se unaprijed određuje tko je kriv, a tko prav. Svi se sukobi rješavaju nasiljem kojim krivac biva kažnjen. Drugačije i nije moguće ako se smatra da u svakom sukobu postoji onaj tko je u pravu i onaj tko nije u pravu i da krivac treba biti kažnjen. A svaka strana u sukobu misli da je u pravu. Budući da nas naše bajke uče da pravda pobjeđuje nasiljem, što nam drugo preostaje?

Bajke i nenasilje

Pretpostavka nenasilja je vjerovanje u ljudsku dobrotu dok se destruktivnost shvaća kao neiživljeni život i dugotrajno osujećivanje osnovnih ljudskih potreba. Sukobi, pak, predstavljaju normalan odnos u kojem dolazi do ukrštanja različitih potreba i interesa pojedinaca ili grupa. Nenasilno rješavanje sukoba znači iznalaženje rješenja koje će zadovoljiti obje strane. Ako je riječ o destrukciji ona se ne smanjuje okrutnim kaznama nego upravo povećava. Sudovanje i zatvori ne uspijevaju zaustaviti nasilje i kriminal u suvremenom društvu.

Da bi prevladala nova filozofija nenasilja očito će trebati promijeniti i naše bajke. Ali one su mnogo puta kritizirane kroz duga stoljeća njihova postojanja, a ipak su se održale. Upravo zato jer su duboko utkane u kulturu u kojoj su nastale.

Objavljeni su i tomovi knjiga s pričama koje nisu nasilne. Jedan od posljednjih je veliki pothvat Vesne Krmpotić koja je prikupila na stotine i stotine priča iz različitih kultura koje govore o vrlinama ljubavi, istine, nenasilja, mira i ispravnog djelovanja. One su dokaz da postoje i priče koje nisu nasilne.³ Ipak, ni to neće potisnuti bajke na kojima već stoljećima odrastaju evropska djeca.

³ Krmpotić, V. (1999.), Vrline ljubavi, Publikum, Beograd
 Krmpotić, V. (1999.) Vrline ispravnosti, Publikum, Beograd
 Krmpotić, V. (2000.) Vrline mira, Publikum, Beograd

Tom Leimdorfer (1992.) došao je zato na originalnu zamisao: On je poznate dječje priče preradio tako da je svaku priču ispričao s više različitih gledišta. Svaki lik iz priče vidi opisani događaj na svoj način. Tako u Crvenkapici Mala Crvena ima problem što ne može sigurno do bake jer je na putu presreće gladni vuk, a Veliki Sivi ima problem što su ljudi šumu, koja je pripadala njegovim precima, iskrčili i što je praktično ostao bez hrane. U Pepeljugi imaju četiri karte za svečani bal i trebaju se dogovoriti tko da pođe, a tko ne. Ružno pače je vijetnamski dječak kojeg je usvojila jedna obitelj i on ima poteškoća s prihvaćanjem njegovih vršnjaka u školi. Kad se podijele uloge svatko pročita svoju priču i nakon toga u dijalogu s ostalima brani svoju poziciju, ali čuje i viđenje drugih. Priče mogu potaknuti na raspravu o rješavanju sukoba, a mogu se kroz igre uloga na njima vježbati određeni postupci kao što je pregovaranje i posredovanje.

Prednost ovakvog pristupa je što svima poznata bajka biva dovedena u pitanje, a preko nje i vladajuća filozofija kulture u kojoj živimo. Sukob se ne smatra nužno nečim lošim nego mogućnošću da poboljšamo svoje odnose s drugima. Ne postoji onaj tko je dobar i tko je zao u sukobu nego se nastoji konflikt sagledati s različitih stajališta i svačije potrebe uzeti u obzir. Ne teži se borbi za pobjedu nego suradnji u kojoj neće nitko biti poražen i ponižen. Pravim rješenjem sukoba smatra se ono koje zadovoljava sve strane u sukobu.

Ovakav pristup poznatim bajkama primjeren je i djeci i odraslima. Djeca će rado sudjelovati u bajkama koje znaju otprije, ali sada viđenim na nov način, a odrasle će sudjelovanje u ovakvim igrama uloga potaknuti na drugačiji odnos prema drugima u svakodnevnici, ali i na teorijske etičke i filozofske rasprave o problemima društvenih odnosa viđenih na nov način. Naravno, cijela bi se aktivnost mogla izvesti i s nekim drugim likovima i nekim novim pričama, ali upravo posebna vrijednost je da se koriste likovi iz bajki koje su ugrađene u temelje kulture koju postupno želimo mijenjati. Sudionici u tim aktivnostima ne uče samo nenasilni pristup sukobu nego kroz dovođenje u pitanje vjerovanja, koja su spontano stjecali preko bajki u ranom djetinjstvu, bivaju osnaženi za vlastito izgrađivanje novog sustava vrijednosti zasnovanog na nenasilju.

Kritičko čitanje bajki

Leimdorferov pristup bajkama možemo shvatiti i kao poticaj za kritičko čitanje bajki. Uzmimo za primjer bajku *Šuma Striborova* od Ivane Brlić Mažuranić. U bajci je riječ o odnosu snahe i svekrve. Bajka je pisana s aspekta sinovljeve majke. Nezadovoljna sinovljevom ženidbom ona prolazeći kroz mnoge patnje uspijeva spasiti sina opčinjenog snahinim čarima. No, priča bi mogla izgledati potpuno drugačije ukoliko bismo čuli snahinu ili sinovljevu verziju te iste priče. Nije li možda tu riječ o klasičnom sukobu majke (svekrve) sa sinovljevom ženom (snahom) koja se u većem ili manjem intenzitetu javlja u početku svih brakova kao posljedica konačnog odvajanja sina od majke i emocionalnog vezivanja za drugu žensku osobu? Nije li možda žrtva u ovoj priči upravo snaha u kojoj svekrva vidi zmiju koja joj otima sina? Uostalom majčina silna ljubav u ovoj priči konačno snahu dolazi glave. Služeći se Leimdorferovim pristupom ovu bajku pokušali smo napisati u tri različite verzije i na kraju dodali povod za iznalaženje kompromisa.

Majka

Ja i moj sin lijepo smo živjeli na rubu velike šume koju zovu "Šuma Striborova". O toj šumi kruže mnoge priče, pa tako govore da je šuma začarana i da je dobila ime po vilenjaku Striboru koji živi u toj šumi.

Moje nevolje počele su kad je sin doveo u kuću snahu. Do tada je bio pažljiv prema meni, brinuo se za mene i nastojao u svemu da mi ugodi, a sad je stalno s njom kao da ja ni ne postojim. Neki dan sam uzela sinovljevu košulju i željela prišiti dugme koje je otpalo. Prišla je snaha i grubo mi otela košulju govoreći da to nije moj posao.

Jednom sam čula kako mu je kroz smijeh rekla da joj donese snijega s vrha planine, te da joj uhvati ribu u zaleđenom jezeru. Uplašila sam se da će on stvarno poći i da bi mogao nastradati pa sam sama pošla kako bih ga zaštitila. On ne samo da mi nije zahvalio nego je vikao na mene i ljutio se govoreći da pravim gluposti.

Strašno mi je što se sin potpuno okrenuo od mene i sve vrijeme provodi sa svojom mladom ženom. Čini mi se da je zla i bojim se da bi mu mogla nešto loše učiniti, a ne znam kako da mu pomognem. Kuća, u kojoj smo donedavno ja i sin sretno živjeli, postala je za mene pravi pakao. Najviše volim kad nekud odu i ostanem sama. Zagledam se u plamen vatre na ognjištu i tada mi se pričinja kao da iz vatre iskaču neka sitna živa bića koja sa mnom razgovaraju, tješe me i čine me sretnom.

Jedne noći usnula sam čudan san. Sanjala sam da je moj sin u šumi sreo zmiju koja se pretvorila u djevojku i tu djevojku je oženio. Počela sam pomalo vjerovati u taj san jer ljudi pričaju da se u toj šumi događaju čudne stvari. Pričala sam o tome s nekim ženama u selu, a one su mi rekle da pod kvočku stavim svračja jaja i da ću se onda uvjeriti da li je san bio istinit. Shvatila sam to kao šalu, ali snaha je na to počela histerično vikati i od tada su se naši odnosi još više pogoršali.

Sad je snaha zaželjela da se sruši stara kuća i sagradi nova. Tu kuću smo gradili ja i moj pokojni suprug dok smo bili mladi. Uz nju su vezane sve moje uspomene. Tu se rodio i moj sin. Kuća je u sasvim dobrom stanju i ne vidim razloga da se gradi nova.

Snaha

Živjela sam u susjednom selu na rubu šume koju zovu Striborova. Nedavno sam se udala. Moj suprug je dobar i vrijedan čovjek i nastoji da me učini sretnom, ali velike probleme nam stvara njegova majka. Ona me od prvog dana gleda nepovjerljivo i stalno se miješa u naš život.

Neki dan sam u šali rekla mužu da mi donese snijega s vrha planine. Stara je prisluškivala, a zatim sama otišla i donijela snijega. Poslije se po selu pričalo da sam je ja poslala. Drugi put sam mužu u šali rekla da mi uhvati ribu u zaleđenom jezeru, a stara je to išla napraviti samo da sinu pokaže kako ga ja gnjavim, a ona ga eto štiti. Pri tome se stvarno izložila opasnosti i moj muž se strašno naljutio na nju. Sad se već pribojavam bilo kakvog razgovora s mužem jer stara uvijek nešto čuje i onda pravi gluposti.

Najviše me uvrijedilo kad je po selu počela pričati kako sam ja zapravo zmija koja se pretvorila u ženu. Budući da u selu kruže razne priče o šumi Striborovoj, o vilenjacima koji žive u toj šumi, mnogi praznovjerni ljudi su u to povjerovali i svakog dana mi se u selu događaju nove neprijatnosti zbog toga. Vrhunac svega je bio kad je stara stavila pod kvočku svračja jaja i onda pozvala susjede da vide kako ću ja kao "zmija" početi hvatati male svračiče. Kad sam vidjela one gole svračiče umjesto pilića i što mi je stara smislila to me je tako izbezumilo i počela sam histerično vikati. To je još pogoršalo moje odnose sa susjedima.

Zaista već ne znam što da činim. Već sam pomislila da odem natrag k mojima, ali žao mi je muža koji to nikako ne želi. Život u ovoj kući mi postaje svakim danom sve manje podnošljiv. Došla sam na ideju da bi možda gradnjom nove kuće došlo do promjene. Majka se ne bi više osjećala gazda u kući i možda bi me ostavila na miru. Kuća je ionako stara i nije lijepa i moderna kao većina novih kuća u selu. Kuću bih uredila prema svom ukusu, a staroj bi dali jednu sobu koju si može urediti po svome. Muža sam lako uspjela nagovoriti, ali njegova majka neće ni da čuje. Ona misli da je stara kuća sasvim u redu i da tu ništa ne treba mijenjati.

Sin

Sa svojom majkom lijepo sam živio u kući na rubu šume koju nazivaju Striborovom. Sve se promijenilo kad sam se oženio. Žena mi je vrlo lijepa i živjela je u susjednom selu. Sreli smo se u šumi dok sam sjekao drva. Bio je to susret kao u nekoj priči. Odmah sam je zavolio, a i ona mene. Mislio sam da će se majka radovati što sam doveo tako lijepu snahu, ali nije bilo tako.

Majku je smetalo što svoje slobodno vrijeme provodim sa svojom mladom ženom, što nešto skriveno razgovaramo i smijemo se. Primijetio sam da potajno prisluškuje naše razgovore. Tako je jednom moja supruga u šali zaželjela da joj donesem snijega s vrha planine, a drugi put da joj ulovim ribu u zaleđenom jezeru. Bila je to jedna od

šala koje smo svakodnevno jedno drugom govorili. Majka je, međutim, otišla i ispunila joj obje "želje" da bi tobože mene zaštitila i pokazala mi koliko me voli. Pri tome se sama izložili velikoj opasnosti i to me je strašno naljutilo. Nazvao sam je starom vješticom.

Poslije mi je bilo krivo zbog majke, ali ona je stvarno počela svašta izmišljati. Tako je po selu počela pričati da je moja žena zmija, da je došla iz začarane šume Striborove, da ima zmijski jezik i sve takve gluposti. Čak je jednom pod kvočku stavila svračja jaja i pozvala susjede da vide piliće, a ono bili goli svračići. Moja žena je tada počela histerično vikati, jer je shvatila da je majka pred susjedima želi prikazati kao zmiju. Imao sam grdne muke da je poslije toga smirim.

Moja žena želi da srušimo staru kuću koja mi je ostala od oca i da sagradimo novu i ljepšu kakvu ima većina u selu. Ona se u staroj kući osjeća stalno kao strana osoba, a novu bi osjećala kao svoju i bila bi sigurnija i zadovoljnija. Majka, pak, ne želi ni da čuje da se ruši stara kuća koju su gradili ona i moj pokojni otac kad su bili mladi. Za tu kuću je vežu uspomene na oca i mene dok sam bio dijete. Ona se u toj kući osjeća lijepo i misli da snaha želi srušiti kuću da joj napakosti.

Želim da mi žena bude sretna i zadovoljna, a ni majci ne želim učiniti ništa nažao. Zadovoljan sam i sa starom kućom, ali nemam ništa protiv ni da gradimo novu. Jedina mi je želja da svađe u kući već jednom prestanu.

Ovako prerađenu bajku moguće je koristiti za igru uloga i traženje rješenja sukoba u kojem nitko neće biti poražen, za vježbanje "aktivnog slušanja", "ja-govora", kao i raznih drugih strategija produktivnog pristupa sukobu. Sin ovdje može biti jedna od strana u sukobu, ali može biti i posrednik između majke i snahe. Problem oko izgradnje nove kuće dodan je kao konkretan povod za rješavanje sukoba koji je otežan napetim odnosima majke, snahe i sina. Obično se radi tako da se svi sudionici podijele u trojke i svatko preuzme po jednu ulogu. Zatim se okupe sve uloge u jednu grupu i tu im se pročita tekst njihove uloge. Nakon toga vraćaju se u tročlane grupe gdje pokušavaju komunicirati u nastojanju da riješe problem, ali i rasprave napetosti koje su se nagomilale u njihovim odnosima. Postoji mogućnost da se kasnije uloge zamijene. U nenasilnom rješavanju sukoba posebnu važnost ima sposobnost uživljanja u stajališta drugih osoba u sukobu (empatija), a to je jedan od pogodnih načina za razvoj ove sposobnosti.

Druga je mogućnost da se svima pročita originalna priča (ili je sami pročitaju), a zatim se podijele u uloge i svatko napiše tu istu priču s gledišta tog lika. Dobit će se velik broj varijacija koje su rezultat stvaralaštva. I ovdje je moguće da svatko igra svoju ulogu, ali moguća je i rasprava o pojedinim verzijama priča.

Zaključak

Po svemu sudeći priče na kojima odrastaju djeca u našoj kulturi nisu neka nevažna i sporedna pitanja. To vrijedi kako za tradicionalne bajke koje već stoljećima slušaju naši mališani, ali i za tekstove u čitankama na kojima djeca ulaze u svijet književnosti.

Vidjeli smo da je zagovaranje nasilja, nasilno rješavanje sukoba, zagovaranje rata, okrutnosti prema protivničkoj strani u sukobu, isticanje žene kao izvora zla - itekako prisutno što dugoročno utječe na vrijednosni sustav društva u kojem živimo. Priče je nemoguće zabraniti jer su one dio kulture, ali ih je moguće iščitavati na novi način i time učiniti kritički otklon ne samo prema pričama nego i sustavu vrijednosti u kojem participiramo. To može biti značajan činitelj promjena u kulturi, koja je do sada mnogo učinila u pravcu vlastitog samouništenja, a može biti tračak nade za ljude koji su u stanju stići na mjesec, ali nisu u stanju živjeti u miru sa svojim susjedom.

Abstract

The fairytale are important part of childhood. They are in the same time reflection of culture in which they arise. Peace education is orientated to changes in the culture, which produces wars. Today is impossible to eliminate the traditional fairytales, which European children listen many centuries. Possible is critical reading and questioning in same time system of values on that established society what produced them.

Literatura

- Braća Grimm (1978.) Bajke, Mladost, Zagreb
 Bruner, J. (2000.) Kultura obrazovanja, EDUCA, Zagreb
 Crnković, M. (1967.) Dječja književnost, Školska knjiga; Zagreb
 Fine, N./Macbeth, F. (1992.) Playing with Fire, Youth Work Press, London
 Gardner, H./Kornhaber, M.L./Wake, W.K. (1999.) Inteligencija, Različita gledišta, Slap, Jastrebarsko
 Goleman, D. (1997.) Emocionalna inteligencija, Zašto može biti važnija od kvocijenta inteligencije, Mozaik knjiga, Zagreb
 Leimdorfer, T. (1992.) Once upon a conflict, A fairytale manual of conflict resolution for all ages, Quaker Peace & Service and Pax Christi, London
 Miel, A. (1968.) Kreativnost u nastavi, Svjetlost, Sarajevo
 Miller, A. (1995.) Drama djetinjstva, EDUCA, Zagreb
 Perrault, Ch. (1977.) Bajke, Mladost, Zagreb
 Sheehy, I. (1988.) So Everybody Fights? A Teaching Programme On Development Education For 9-13 Year Olds, ICJP, Dublin
 Vrkić, J. (1995.) Vražja družba - Hrvatske predaje o vilama, vješticama, vrazima i drugim nadnaravnim bićima, Glagol, Zagreb